

Advokatforeningens innspill til Salærrådet

August 2023

1 Innledning

1.1 Viktig Likhhet for loven

Den offentlige rettshjelpsordningen er et viktig sikkerhetsnett i den norske rettsstaten. I sivile saker skal ordningen sikre at samfunnets rettslige institusjoner og virkemidler er tilgjengelig for alle. I straffesaker skal den skape rettsikkerhet i møte med domstol, politi og påtalemyndighet.

For å innfri ambisjonen, må mange nok advokater ta disse viktige sakene, og ordningen må skape et minimum av balanse i partenes rammebetingelser. Dette enten motparten er det offentlige med alle sine ressurser og maktmidler, eller motparter med mulighet til å engasjere egen advokat.

Den politiske utviklingen gjennom de siste årtiene har medført at den offentlige rettshjelpsordningens satser har blitt systematisk underregulert. Resultatet er at stadig flere advokater opplever økende utfordringer med å ivareta sine klienters rettsikkerhet i disse sakene. Det kreves stadig oftere at det må utføres et betydelig gratisarbeid. Andre oppdrag er til dels betydelig bedre betalt, og vi ser at erfarne advokater dessverre velger disse sakene bort.

I juni 2022 inngikk Justis- og beredskapsdepartementet og Advokatforeningen en avtale om oppretting av et uavhengig salærråd, med et særlig ansvar for å anbefale nivået på den offentlige rettshjelpssatsen. Det uavhengige salærrådet har i sin uttalelse fra i fjor gitt gode faglige råd om hvor satsen bør ligge for å ivareta rettshjelpsordningens ambisjon om å sikre rettsikkerhet for alle.

Den offentlige rettshjelpssatsen er et virkemiddel for å opprettholde likhet for loven. Advokatforeningen håper at salærrådets faglige anbefalinger for fremtiden vurderes samvittighetsfullt av regjeringer og storting.

1.2 Om advokatforeningens innspill til salærrådet s uttalelse høsten 2023

Dette innspillet er todelt. Første del handler om rettshjelpssatsen, andre del om stykkpriser på straffesaksfeltet. Advokatforeningen ønsker å understreke viktigheten av at Salærrådet oppdaterer sin anbefaling basert på det siste årets vesentlige prisstigning, og å presisere at det haster med regjeringens oppfølging av Salærrådets anbefaling. Videre mener Advokatforeningen at salærrådet bør se på noen av stykkprisene i straffesaker, med særlig fokus på enkelte forsvareroppgaver.

2 Rettshjelpssatsen

2.1 Salærrådets anbefaling for 2023 og oppfølging av den for 2024

Salærrådets anbefaling fra 30. november 2022 var at rettshjelpssatsen burde være på 1385 kroner i 2023. Salærrådet presiserte at rådet måtte anses som et råd for budsjettprosessen for 2023, men også for oppstart av budsjettprosessen for 2024.

Salærrådets tilleggsuttalelse fra 28. juni 2023 inneholdt ingen oppdatering av anbefalingen fra hoveduttalelsen, da det på det tidspunkt ikke forelå et budsjettvedtak hvor Salærrådets anbefaling inngikk i vurderingsgrunnlaget. Vi vil i denne forbindelse peke på at det i avtalen mellom Advokatforeningen og Justis- og beredskapsdepartementet er fastsatt at rådets anbefaling skal inntas i departementets budsjettforslag og «[...] synliggjøres i forbindelse med fremleggelsen av Prop. 1 S og om mulig omtales i proposisjonen». Advokatforeningen forventer at departementet overholder avtalen, og at Salærrådets anbefaling tydelig inngår i vurderingsgrunnlaget i kommende budsjett.

Salærrådet peker i sin hoveduttalelse på opptrappingsplanen fra 1999 som en aktuell tilnærming til en økning av satsen. Denne opptrappingsplanen strakk seg over tre år. Når Salærrådet kommer med sin nye hoveduttalelse i november har det allerede gått ett år siden anbefalingen forelå. Advokatforeningen vil presisere at situasjonen er prekær, og at økningen i satsen må skje raskt.

Salærrådets anbefaling for 2023 er betydelig høyere enn dagens nivå på rettshjelpssatsen. Samtidig ligger den totale økningen i rettshjelpssatsen inneværende år an til å bli lavere enn inflasjonen, altså en realnedgang. Dette på tross av at revidert statsbudsjett inneholdt en relativt høy økning av satsen i kroner og øre. Dette viser med tydelighet hvorfor det er nødvendig med en oppdatert anbefaling som følger markedssituasjonen, og hvorfor Salærrådets arbeid er viktig. Trenden med at satsen økes mindre enn, eller omtrent på nivå med, inflasjonen kan ikke fortsette. Advokatforeningen mener en betydelig økning i høstens budsjett for året 2024 er nødvendig dersom regjeringen ønsker å vise at de faktisk tar Salærrådet på alvor.

Advokatforeningen mener fortsatt at Salærrådets anbefaling på 1385 kroner for inneværende år er for lavt, men er enige i at dette vil nærme seg et bærekraftig nivå. Vi har tidligere spilt inn¹ hvorfor vi mener et tidligere basisår i Salærrådets metode ville vært mer naturlig, noe vi fortsatt mener. Det viktigste nå er imidlertid at regjeringen viser at de tar salærrådets anbefaling på alvor, og oppjusterer satsen i kommende budsjett.

Advokatforeningen ser altså på Salærrådets anbefaling for 2023 som et nøkternt kompromiss. Samtidig vil vi understreke at Salærrådets anbefaling må ses på som en metode, heller enn et fastsatt tall. Salærrådet skisserer at rettshjelpssatsen bør følge prisindeksen for juridiske tjenester. Det vil si at rettshjelpssatsen må fortsette å øke i takt med indeksen også etter at satsen har kommet opp på et bærekraftig nivå, for å unngå at den gradvis svekkes hvert år.

¹ Se Advokatforeningens innspill til Salærrådets tilleggsuttalelse 2023

2.2 Advokatforeningens innspill til Salærrådets hoveduttalelse

De siste års høye inflasjon innebærer at det er stadig mer krevende å drive advokatvirksomhet på rettshjelpssatsen. Siste oppdatering av prisindeksen for juridiske tjenester fra SSB viser at årsveksten i indeksen nådde 10,1 prosent for private klienter i første kvartal av inneværende år.² Den historiske utviklingen av prisindeksen viser hvordan advokatene som regel øker sine priser noe i etterkant av den generelle inflasjonen.³ Det er derfor all grunn til å tro at advokatforetakene vil se seg nødt til å øke prisene ytterligere framover. Advokater som driver på rettshjelpssatsen, har ikke mulighet til å øke sine priser i takt med de økte kostnadene de opplever. Deres eneste muligheter er å kutte ytterligere i kostnadene og lønningene, ta andre typer oppdrag, eller stenge dørene.

En stor andel av advokatforetakene som driver på rettshjelpssatsen, er relativt små foretak. Når utgiftene til driften øker, har de få muligheter til å kutte i kostnadene. Dette er inngående behandlet i tidligere innspill.⁴ Kontorlokalene er gjerne et minimum av det som er nødvendig. Datautstyr, programvare og abonnement som gir tilgang på rettskilder og litteratur er det ikke mulig å drive uten. Lønningene er langt lavere enn konkurrentenes.⁵ Dette er ikke foretak som kan spare inn på å kutte i administrasjon – alle slike grep allerede er gjort. Tidligere innspill⁶ har vist hvordan rettshjelpsadvokatene allerede har kuttet sine driftskostnader til et minimum. Etter over 20 år med nedadgående relative priser på sine tjenester har de ikke flere muligheter til innsparing. Dette, kombinert med at de ansatte har gode muligheter for langt høyere lønninger dersom de går over til foretak som jobber for egenbetalende klienter, gjør det stadig mer krevende å holde på kvalifisert arbeidskraft samtidig som man opprettholder drift på rettshjelpssatsen.

2.3 Det offentliges egne advokater

Advokatforeningens tidligere innspill til Salærrådet har vist hvordan det offentlige betaler sine egne advokater langt bedre enn rettshjelpsklientenes advokater.⁷ Dette er særlig problematisk med tanke på at dette ofte er advokater på hver sin side i samme sak – hvor det offentlige er den klart sterkeste part i utgangspunktet.

Når staten får tilkjent saks kostnader i domstolene, leverer Regjeringsadvokaten saksoppgaver som dokumenterer deres kostnader. Advokatforeningen har fått innsyn i saks kostnadsoppgaver fra Regjeringsadvokaten.⁸ Saks kostnadsoppgavene viser at Regjeringsadvokaten i 2022 hadde en timekostnad på 1600 kroner. Denne summen skal dekke kostnadene forbundet med drift av advokatvirksomheten på lik linje med andre advokaters timepris, og stemmer godt med Advokatforeningens beregninger⁹ av Regjeringsadvokatens driftskostnader per juridiske årsverk.

² SSB tabell 09526 – Private klienter

³ Advokatforeningens innspill til Salærrådets tilleggsuttalelse 2023, figur 1

⁴ Se Advokatforeningens merknader til Salærrådet – anbefaling for budsjettårene 2023 og 2024

⁵ Ibid, punkt 4.5.2

⁶ Ibid, punkt 4.5.4

⁷ Ibid, punkt 4

⁸ Se vedlegg 1

⁹ Advokatforeningens merknader til Salærrådet – anbefaling for budsjettårene 2023 og 2024, figur 6

Regjeringsadvokaten har altså en kostnad per advokattime som er vesentlig høyere enn rettshjelpssatsen. Likevel uttrykker de i sin årsrapport bekymring for at de ikke kan tilby en konkurransedyktig lønn, at lønnsforskjellene opp mot konkurrerende arbeidsgivere er økende, og at det er en voksende utfordring å holde på kompetansen.¹⁰ Når Regjeringsadvokaten benytter seg av eksterne advokatfirma betaler de derfor langt høyere timepriser enn den de oppgir for egen drift. Advokatforeningen har fått innsyn i Regjeringsadvokatens rammeavtaler med tre ulike advokatfirma¹¹, dette er firma som Regjeringsadvokaten bruker regelmessig til fastsatte priser. De har faste priser for hele sakskomplekser på trygde- og utlendingsfeltet, samt en timepris for øvrig arbeid avhengig av om en advokat, partner, eller advokatfullmektig utfører arbeidet. Timeprisen i de tre avtalene ligger mellom 1950 og 4300 kroner for advokater, mellom 2600 og 5700 kroner for partnere, og mellom 1600 og 2000 kroner for advokatfullmektiger. Det er uklart hvor mye timesatsene i disse avtalene blir brukt, men størrelsen på satsene gir en klar indikasjon på at staten er villig til å betale en langt høyere pris for juridisk bistand på egne vegne, enn de er villige til å betale for rettshjelpsmottakeres bistand.

Det kan innvendes at Regjeringsadvokatens typiske saker er av en annen art enn den typiske rettshjelpssak. Det finnes derimot en rekke saker hvor det offentlige står som direkte motpart til en rettshjelpsklient. Regjeringsadvokaten har noen slike saker, kommuneadvokater har langt flere, da barnevernssaker gjerne utgjør en viktig del av deres portefølje. Fra Advokatforeningens bransjeundersøkelse vet vi at den gjennomsnittlige timeprisen advokatforetak tar fra offentlige klienter ligger 50 prosent høyere enn rettshjelpssatsen – dette for advokatforetak som primært driver med saker på rettshjelpssatsen, altså allmenadvokater. Det offentlige ser altså ut til å vite hva forsvarlig advokatbistand koster når de skal velge advokat på egne vegne.

2.4 Reisefraværsgodtgjørelsen

Reisefraværsgodtgjørelsen ble grundig behandlet i fjorårets innspill til Salærrådet. Det har vært liten utvikling på området siden den tid, så innspillet fra den gang er fortsatt i høyeste grad relevant. Hovedpunktene gjentas for ordens skyld raskt her: Begrunnelsen for at reisefraværsgodtgjørelsen i sin tid ble satt ned fra full sats var å få ned antall «unødvendige» reiser. Evalueringen som Justis- og beredskapsdepartementet fikk gjennomført i ettertid viste at dette i liten grad var resultatet.¹² Statens utgifter til advokatreiser ble mest redusert der hvor reiser er mest nødvendig, nemlig i tynt befolkede regioner med store avstander. En rekke advokatoppdrag er helt avhengig av at advokaten reiser, for eksempel besøk til klienter som sitter i fengsler og til avhør barnehus, eller til klienter som av andre årsaker ikke kan reise selv. Dersom formålet faktisk var å få ned antallet mindre nødvendige reiser finnes det andre langt mer treffsikre virkemidler som kunne blitt brukt, for eksempel endring av praktiseringen av bostedsforbeholdet. Det store flertallet av advokatenes reiser er imidlertid helt nødvendige, og foregår i distriktene. Rettshjelpssatsen er ment som prisen for en advokats tid – det kan ikke være slik at tiden til en advokat med klienter i tynt befolkede strøk er mindre verdt enn tiden til advokater andre steder.

¹⁰ Regjeringsadvokatens Årsrapport 2022, punkt 4.1.1. og 5

¹¹ Se vedlegg 2-4

¹² Vista Analyse Rapport 2020/04

3 Stykkpriser i straffesaker

3.1 Innledning

Regjeringen kom nylig med sin første deloppfølging av Rettshjelpsutvalgets NOU¹³, i form av stortingsproposisjon 124 L. Proposisjonen inneholder forslag til endringer i de økonomiske vilkårene for behovsprøvd rettshjelp i sivile saker. Om forslaget går igjennom vil det innebære en kraftig styrking av rettsikkerheten i landet, med mer enn en dobling av antallet som oppfyller de økonomiske vilkårene for rettshjelp. Departementet oppgir i samme proposisjon at de er i gang med oppfølgingen av de øvrige forslagene fra Rettshjelpsutvalget – deriblant endringer i stykkpriser og en eventuell innføring av førstelinjetjeneste. Gitt at dette arbeidet er i gang, og at det foreligger en utredning på feltet som foreslår en betydelig omlegging av hele stykkprisordningen i sivile saker, er det naturlig å avvente ytterligere før Salærrådet går inn i tematikken. Advokatforeningen ønsker for ordens skyld likevel å presisere at behovet for en reform er overmodent. Stykkprisene i sivile saker er til dels skammelig lave, særlig gjelder dette på utlendingsfeltet. Advokatforeningen vil understreke at behovet for en rask reform på dette området er stort.

På strafferettsområdet er det ingen tilsvarende prosess på gang. Advokatforeningen ser derfor ikke at det foreligger noen hindringer for at Salærrådet skal kunne foreslå endringer i stykkprisene på straffesaksfeltet. Advokatforeningen ser imidlertid at det kan være krevende for Salærrådet å gå inn i et såpass omfattende regelverk, hvor en rekke hensyn tilsynelatende har gått inn i fastsettelsen av hver enkelt stykkpris. Reglene er til dels svært detaljerte, men det er Advokatforeningens opplevelse at enkelte deler av regelverket per dags dato er på grensen til vilkårlig utformet. En helhetlig reform har latt vente på seg – størrelsen på stykkprissatsene har stort sett vært uforandret på tross av til dels betydelige endringer i arbeidsmengden. I det følgende vil vi gi noen eksempler på stykkpriser vi mener er overmodne for endring. Vi håper departementet i sitt innspill vil gi en oversikt over hvordan kostnadene fordeler seg, slik at Salærrådet basert på våre innspill samlet får et grunnlag for å uttale seg. Om ikke annet så håper vi Salærrådet på et overordnet nivå kan si noe om hvilke områder som bør prioriteres og eventuelt nedprioriteres.

3.2 Generelt om forsvarerens rolle

Retten til forsvarer er grunnleggende i en velfungerende rettstat. Når statsapparatet truer med å bruke sine maktmidler mot din frihet er det helt avgjørende at du har en kompetent person i ditt hjørne – som kan argumentere for din sak basert på gjeldende rett. Det at din forsvarer har tid til å sette seg inn i din sak og gjøre en god jobb, er helt avgjørende for rettstaten og for individets rettsikkerhet. Stykkprisene på straffesaksfeltet er en kvantifisering av hvor mye tid samfunnet mener det er naturlig at brukes på forsvaret av dine friheter om de blir utfordret av staten. Det hviler med andre ord et stort alvor over tematikken.

De øvrige advokatene på straffesaksfeltet har også en viktig rolle. Bistandsadvokater skal sørge for at andre berørte får en forsvarlig oppfølging, og at deres side av saken kommer fram. De

¹³ NOU 2020: 5

skal ivareta fornærmedes juridiske interesser når politi og påtale fører deres sak på vegne av samfunnet.

Generelt er det Advokatforeningens syn at det antall timer forsvarere har tilgjengelig for å arbeide for sin klient i mange tilfeller er altfor lavt. Alvorlighetsgraden i sakene det gjelder må gjenspeiles i statens ressursbruk. Advokatforeningen har en pågående dialog med Justis- og beredskapsdepartementet hvor vi ser på mulighetene for omprioriteringer i ressursbruken i straffesaker. Departementet har i møter gitt Advokatforeningen innblikk i foreløpige tall på utviklingen av straffesaksutgiftene. En tydelig trend de siste 8 årene ser ut til å være at en stadig mindre andel av utgiftene går til forsvarere, til fordel for bistandsadvokater. Justis- og beredskapsdepartementet mener det er rom for omprioriteringer innenfor dagens ressursbruk, og vil komme med oppdaterte tall i sitt innspill til Salærrådet. Advokatforeningen er opptatt av at ressursene brukes der det er mest behov, og vi håper Salærrådet kan komme med en overordnet vurdering rundt hvor behovet er størst. Under er en prioritert liste over de feltene hvor vi mener det haster mest å få opp ressursbruken.

3.3 Konkrete stykkpriser

3.3.1 Begrensede anker

Når en anke begrenses til å omhandle en avgrenset del av saken¹⁴, altså at skyldspørsmålet ikke tas opp og det ikke blir en prøving av hele saken på nytt, går ankeforhandlingen som regel relativt raskt. Begrensede anker har ingen egen stykkpris, men vil på grunn av den korte tiden i retten få tilsvarende lav betaling basert på de ordinære stykkprisene for ankebehandling, jf. stykkprisforskriften §7 første ledd. Normalt varer en ankeforhandling i en begrenset anke en halv dag. Dette innebærer at forsvareren får betalt for mellom 6 og 8 timer. De delene av saken som inngår i en begrenset behandling krever imidlertid mer forberedelse fra forsvarers side, enn de delene som utgår. Det som behandles i en begrenset anke er de delene av saken hvor det er mest tvil, og hvor forsvarers rolle er størst. Sakene som slipper inn til ankebehandling, også i begrenset form, er i utgangspunktet jevnt over mer kompliserte enn snittet. Dessuten krever selve spissingen av saken også vesentlig tid, både fra domstolen og forsvarerens side. Ordinære stykkpriser treffer derfor dårlig i begrensede anker og forsvarere som får betaling etter stykkpris må gjerne jobbe mange timer gratis under dagens system.

Andelen straffesaker som slipper inn til behandling i Høyesterett er lav, noe som innebærer at lagmannsretten som regel er siste instans. Til sammenligning får forsvarer for Høyesterett godtgjort kr 80 000 når de representerer ankende part.¹⁵

3.3.2 Ankeskriving

Stykkprisforskriften §7 fjerde ledd gir en stykkpris på 3 timer for utferdigelse av støtteskriv til anke, eller tilsvarende til påtalemyndighetens anke. Dette i saker hvor hovedforhandling har vart i mer enn ni timer. Støtteskriv til anke har fått en vesentlig økt betydning etter at det ble innført ankesiling i de alvorlige straffesakene i 2019, men stykkprisen har ikke blitt endret.

¹⁴ Begrensede anker kan behandle lovanvendelse, straffeutmåling, eller saksbehandling

¹⁵ <https://www.domstol.no/no/hoyesterett/advokater/faste-forsvarere/stykkpris-satsene/>

Etter endringene i 2019 kan anker i saker med over 6 års strafferamme nektes fremmet etter en skriftlig behandling av støtteskrivet. Støtteskrivet har altså endret karakter fra å være en redegjørelse for anken i forkant av behandlingen i lagmannsretten, til å være hele grunnlaget for en skriftlig behandling av saken. Innholdet i skrivet er helt avgjørende for klientens framtid, og kan utgjøre forskjellen mellom mange år i fengsel og fullstendig frifinnelse. Det burde være åpenbart at et slikt skriv ikke bør utarbeides på tre timer. Satsen bør økes til 5 timer, og terskelen på ni timer hovedforhandling bør fjernes.

3.3.3 Anke over fengslingskjennelser

Anke over fengslingskjennelser godtgjøres med en halv time, jf. stykkprisforskriften § 9 tredje ledd.

Følgende må altså gjøres på 30 minutt:

Hvis det ikke ankes i rettsmøtet, må spørsmålet klareres med klient. Deretter må anken skrives og sendes til retten med kopi til påtalemyndigheten. Alle sakens dokumenter må oversendes lagmannsretten. Det kan ikke legges til grunn at dommerne går gjennom samtlige dokumenter, støtteskrivet må derfor peke på alle relevante dokument. Bare det å avklare spørsmålet med klient vil kunne ta en halvtime. Innspill fra erfarne forsvarere tilsier at en slik anke tilnærmet alltid tar over to timer.

3.3.4 Betaling for pålagt arbeid utenom ordinær arbeidstid

Forsvarere er sin klients våpendrager i en krisesituasjon. Forsvarere er selvsagt fullstendig klare over at kriser ikke alltid inntreffer i ordinær arbeidstid. Hensyn til etterforskningen, samt klientens rettsikkerhet gjør at oppdrag ofte må skje i helger og på kveldstid. Det er derimot et paradoks at når det offentlige legger avhør eller rettsmøter utenfor ordinær arbeidstid, er forsvareren ofte den eneste personen i rommet som ikke får ekstra betalt for det. Politi, påtale og dommere får alle kvelds- og helligdagstillegg.

Forsvarerhverdagen er i utgangspunktet belastende, med en klientgruppe og et sakskompleks som krever mye av forsvarerne som mennesker. Når det offentlige bestemmer at avhør, fengslinger, eller lignende skal skje på ugunstige tidspunkt for sine ansatte, må de betale ekstra for det. Forsvarere er på sin side forventet å stille opp til samme betaling som ellers. Forsvareropdrag er i utgangspunktet mindre attraktive enn andre advokatoppdrag grunnet rettshjelpssatsen og påkjenningene. Når det i tillegg forventes at man skal komme på kort varsel uansett når telefonen ringer, til samme lave betaling, er det ikke rart at unge lovende advokater tenker seg om flere ganger før de velger et liv som forsvarer. Skal man opprettholde rekrutteringen er kvelds- og helgebetaling et relativt billig tiltak med stor symbolsk og økonomisk betydning for de det gjelder.

Oslo tingrett har sett behovet for økt betaling, og har etablert vaktordninger for faste forsvarere. Dette er en ordning som burde innføres også i andre større byer, men saksmengden gjør at dette ikke vil være mulig i alle landets rettskretser. Det er ikke mulig å skape forutsigbarhet for alle, men da bør uforutsigbarheten belønnes i form av høyere betaling utenom ordinær arbeidstid.

Advokatforeningen ber derfor om at når statlige organer planlegger avhør og rettsmøter, må rettshjelpsatsen få et prosentvis tillegg etter prinsippet i arbeidsmiljøloven § 10-6. Dette medfører at rettshjelpsatsen da økes med 40 % i det omfang det er tale om nødvendig arbeid utenom normal arbeidstid. Med normal arbeidstid henvises det til tidsrommet allerede spesifisert i salærforskriften §8 første ledd.

3.3.5 To-timers grensen ved hovedforhandling

Saker som bruker mindre enn to timer i hovedforhandling godtgjøres med totalt 6 timer, inklusive tiden i retten, jf. stykkprisforskriften § 7 annet ledd. Bruker saken mellom to og 3,5 timer, godtgjøres den med 8 timer. Forskjellen på om en sak går raskt eller mindre raskt handler gjerne om gode forberedelser. En godt forberedt forsvarer vil sørge for at bare relevante bevis og vitner føres for retten. I en sak der det går med litt mindre enn to timer til hovedforhandling har altså forsvareren totalt fire timer til forberedelser, mens en sak som bruker så vidt mer enn to timer i retten vil gi seks timer til forberedelse.

I dette ligger møte med klient, sette seg inn i alle sakens dokumenter, samt relevant rettspraksis. Dersom man i tillegg skal strukturere saken på en god måte og korte ned for en mest mulig spisset og effektiv hovedforhandling, krever det ytterligere forberedelse. Dette fører til at betalingen blir lavere desto bedre advokaten forbereder saken. Dette er et problematisk rettssikkerhetsdilemma som preger hele stykkprisordningens logikk, men som gjør seg særlig gjeldende i så korte saker. Advokatforeningen foreslår derfor at to-timers grensen fjernes, slik at alle saker som går under 3,5 timer godtgjøres med åtte ganger rettshjelpsatsen.

3.3.6 Avlyste saker

Dersom en sak utsettes eller avlyses med mindre enn tre dagers varsel, har salærberettigede krav på 3 timers godtgjørelse for hver av de to første dagene av sakens planlagte varighet, jf salærforskriften § 11 For en forsvarer som har brukt flere dager på å forberede seg, og kanskje satt av en hel uke i kalenderen, er dette svært lav betaling – særlig om saken faller bort rett før den skal starte. Omfanget av avlyste saker er ifølge foreløpige tall presentert av Justis- og Beredkapsdepartementet svært stort. Dette skaper en usikkerhet i hverdagen til forsvarere, og rammer en allerede presset økonomi i strafferettsforetakene. En lengere utsettelse gjør at saken må forberedes nærmest helt på nytt når den kommer opp igjen.

Mengden utsatte saker er uforholdsmessig stor, og det er Advokatforeningens klare oppfatning at det ikke gjøres nok for å få ned antallet tilfeller. Utsettelse påvirker alle parter. Vitner, fornærmede og tiltalte får en ekstra psykisk påkjenning. Domstoler, påtalemyndigheten og advokater får en økt arbeidsbyrde og blir mindre effektive. Det viktigste tiltaket vil være å få ned antallet avlyste saker. Det er imidlertid viktig at godtgjørelsen er passende når omfanget er så stort som det er. Advokatforeningen mener forsvarere bør få åtte timer godtgjøring for første dag av beregnet varighet, og tre timer for de to neste dagene.

3.3.7 Grense for medgått tid

Dersom den samlede tidsbruken i en sak overskrider summen av relevante stykkpriser med mer enn 50%, kan advokaten i dag få betalt for faktisk tidsbruk. Dette skjer etter søknad, hvor

det skal dokumenteres at særlige omstendigheter ved oppdraget har nødvendiggjort slik tidsbruk, jf. stykkprisforskriften § 11. Denne ordninger medfører flere problemer, blant annet at advokater har liten forutberegnelighet og i praksis risikerer å jobbe langt mer enn de får betalt for dersom søknaden blir avslått. Et annet problem er at grensen ikke tar hensyn til sakens lengde.

En sak som går over fire dager, med 6 timer hovedforhandling hver dag, vil ha en samlet stykkprisbetaling på 51,5 timer.¹⁶ Altså tilsvarende rett under syv ordinære arbeidsdager på 7,5 timer. I praksis vil samtaler med klient før og etter hver rettsmøtedag ta mye av tiden underveis i saken, slik at det går med fire hele arbeidsdager til selve rettsmøtene. Da gjenstår litt under tre arbeidsdager til forberedelse og etterarbeid. For å komme over grensen for å søke om medgått tid må man ha brukt minst 3,5 dager ekstra, altså mer enn en dobling av forberedelsestiden. Er det «kun» nødvendig med en dobling av forberedelsestiden må man jobbe tre dager helt uten betaling, fordi overskridelsen ikke er høy nok til å søke om medgått tid.

Tanken bak stykkprisordningen er at omtrent like mange saker vil ta kortere tid som vil ta lengere tid – slik at betalingen i gjennomsnitt blir lik faktisk timebruk på sikt. Antagelsen innebærer at omtrent like mange saker skal ta for eksempel 40 % lengere tid, som vil ta 40 % kortere tid. I praksis vil ingen saker på fire dager ta 40 % kortere tid. Det ville innebære at advokatene overhodet ikke forberedte seg. Det er utenkelig for en forsvarer. Svært mange saker vil imidlertid ta 40 % lengere tid. Dette innebærer at advokater relativt ofte vil måtte jobbe 3 arbeidsdager uten betaling.

Stykkprisene er i utgangspunktet forholdsvis snevre. Én time forberedelse per hovedforhandlingstime på dag to, er for en erfaren forsvarer svært nært det minst mulige oppnåelige – og det i relativt ukompliserte saker. I lengere saker er derfor 50 % grensen altfor høy. Advokatforeningen mener en ordning hvor all tidsbruk som overskrider samlede stykkpriser med mer enn én arbeidsdag burde gi grunnlag for søknad om medgått tid, dette fordi stykkprisordningen forutsetter at advokatene like ofte går under som over stykkprisen, og at det så å si aldri er mulig å bruke en arbeidsdag mindre enn stykkprisene.

Advokater som jobber innenfor rettshjelpsordningen beskriver at det innebærer en økonomisk uforutsigbarhet, der man aldri helt vet om man får betalt for den tiden saken krever. Altså om man får innvilget søknad om medgått tid når man allerede har lagt ned 50% tid mer enn stykkprisen tilsier. Dette har en omkostning for advokatens økonomi, på toppen av den omkostningen som følger av lave satser. Mange advokater uttrykker at dette skaper en litt ydmykende følelse av å bli møtt med mistillit fra systemet rundt forvaltningen av salærkravene, og at denne opplevelsen kan være vel så demotiverende som de økonomiske forholdene. Når mange advokater tar slike saker av idealistiske årsaker, fordi de ønsker å bidra til rettsstaten, blir gjerne denne opplevelsen ekstra demotiverende. Advokatforeningen har forståelse for at det må være god kontroll på forvaltningen av offentlige midler, men det kan være formålstjenlig å vurdere om midlene kan kontrolleres med et noe mer tillitsbasert, eller i det minste forutberegnet, utgangspunkt.

¹⁶ 6 timer × 2,25 første dag, 6 timer × 2 andre, tredje og fjerde dag, 2 timer til etterarbeid

3.3.8 Sakstyper uten rett til forsvarer

Salærrådets mandat omhandler betalingen til advokater som jobber på rettshjelpssatsen, i form av selve satsen de får per time, og antall timer de har til rådighet per sak. Mandatet strekker seg i utgangspunktet ikke til i hvilke tilfeller klientene har rett på advokat. Hvor mange timer en rettshjelpsklient har med sin advokat er imidlertid tett forbundet med hvor vidt man i det hele tatt har rett på noe tid med advokat. Dersom Salærrådet skal si noe overordnet om prioriteringer på straffesaksområdet, mener Advokatforeningen derfor det er verdt å nevne to områder som i dag ikke gir automatisk rett på forsvarer, men som burde gi det.

Forsvarer under avhør

Det er per i dag ingen automatikk i at siktede får oppnevnt forsvarer under avhør; dette i motsetning til fornærmede som i mye større utstrekning har rett til oppnevnt bistandsadvokat. I visse tilfeller kan det søkes om oppnevning etter straffeprosessloven § 100, 2. ledd, men vilkårene er strenge og bestemmelsen praktiseres heller ikke likt av de forskjellige tingretter. Det er viktig for ivaretagelse av siktedes rettssikkerhet, følelse av ivaretagelse og likhetshensyn at den siktede bistås av forsvarer under avhør i alle typer straffesaker, og at en oppnevning derfor bør skje automatisk

En forsvarer under avhør kan trygge siktede, og i mange tilfeller bidra til at de samarbeider med politiet og slik senke konfliktnivået. I saker med større tvil om skyldspørsmål kan forsvarer hjelpe siktede unngå å komme med selvinkriminerende uttalelser. De siste årene har gitt en rekke eksempler på hvordan siktede kan la seg påvirke til å snakke avhører etter munnen. Et avhør er en svært stressende situasjon, den psykiske påkjenningen er stor uavhengig av skyld, og risikoen for å komme med falske innrømmelser har vist seg å være betydelig. Et minstekrav burde være at politiet plikter å oppgi at siktede har rett til å søke om forsvarer etter § 100 annet ledd. Det er ekstra alvorlig at siktede ikke har mulighet for å konferere med advokat i de tilfeller hvor deres anklagere har juridisk bistand på statens regning i form av bistandsadvokat.

Forsvarer ved tilståelsesdom

I tilståelsesdommer med under 6 måneders strafferamme har tiltalte ikke rett på forsvarer, jf. Straffeprosessloven § 99. Dette, kombinert med manglende rett på forsvarer under avhør, gjør det svært krevende for tiltalte å gjøre en vurdering av hvor vidt man skal velge å tilstå. En tilståelse medfører å måtte stå alene i en prosess med risiko for opp mot et halvt år i fengsel.

Dersom tiltalte velger å ikke tilstå får man derimot en forsvarer, og det offentlige må i tillegg betale for mer omfattende etterforskning og en lengere rettsprosess for å bevise skyld. Det å gi rett til forsvarer i alle tilståelsessaker med mulig fengselsstraff vil ikke bare bedre rettsikkerheten til de involverte – det kan også føre til flere tilståelsessaker, og dermed frigjøre ressurser hos politi, påtale og domstoler – samt føre til mindre opprivende prosesser for alle involverte.

4 Oppsummering

Advokatforeningen mener det haster med regjeringens oppfølging av Salærrådets anbefaling for rettshjelpssatsen. Dagens høye prisstigning gjør at vi stadig kommer lengere vekk fra målet om en bærekraftig rettshjelpssats. Det er viktig at Salærrådet oppdaterer sin anbefaling basert på den økonomiske situasjonen, og at Salærrådets metode for å komme fram til anbefalte sats står fast. En bærekraftig rettshjelpssats kan ikke nås med et enkeltstående løft opp til fjorårets anbefaling, men er noe som krever jevnlig oppfølging i årene som kommer – fordi nivået på bærekraftig sats endres fra år til år i takt med pris- og kostnadsendringene.

Videre mener Advokatforeningen det er på tide å gjøre endringer i stykkprisene for straffesaker. Små grep i stykkprisregimet vil medføre store endringer for rettsikkerheten til tiltalte. Advokatforeningen håper derfor Salærrådet også vil komme med sine vurderinger rundt hvilke prioriteringer regjeringen burde gjøre på straffesaksområdet.

Advokatforeningen ønsker også å viderebringe en bekymring vi opplever på bakgrunn av utallige tilbakemeldinger fra advokater som helt eller delvis jobber innenfor rettshjelpsordningen, så vel i straffesaker som i sivile saker. Bekymringen handler kort sagt om den menneskelige faktor, der mange, på toppen av utfordrende økonomiske rammebetingelser opplever seg lite verdsatt og møtt med lite tillit. Mange advokater som velger å jobbe med disse sakene, gjør det ut ifra idealistiske motiver. Dette kan gjøre opplevelsen av mistenksomhet og mistillit når man forsøker å få betalt for innsatsen, ekstra utfordrende.